

Yhdysmerkkiä koskevista uudistuksista

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokunta on suositellut sellaisissa yhdyssanoissa, joiden alkuosa on sanaliitto, noudatettavaksi sitä tapaa, että yhdysmerkki on välittömästi kiinni viimeisessä sanassa ja edellä on tavallinen sananväli: Kevät ja takatalvi -romaanii, La Plata -joki, antaa mennä -periaate, Kalle Kölliskö -vainaja, Koteja Kodittomille Lapsille -yhdistyksen sihteeri.¹ Tällaista tapaa onkin jo joidenkin vuosien aikana noudatettu muutamissa,

etupäässä kielimiesten kirjoittamissa tai toimittamissa painotuotteissa, mm. Virittäjässä. Uutta tapaa käyttäen voidaan tarvittaessa selvästi osoittaa, ettei yhdysmerkki kuulu vain lähinnä edelliseen, vaan useampiin sanoihin. Tällä perusteella voidaan uudistusta suositella noudatettavaksi tieteellisessä ja muussa erityistä tarkkuutta vaativassa tekstissä. Sen sijaan kaunokirjallisessa ja siihen verrattavassa tekstissä tällainen kirjoitustapa voisi tuntua häiritsevän pedanttiselta,

¹ Ks. Saarimaa, Kielenopas ss. 104, 136; vrt. myös Penttilä, Suomen kielen äänne- ja oikeinkirjoitusoppi § 73. 6 g. Tiedossani ei ole, onko Kielivaliokunta itse missään julkaissut suositustaan. — Samanlaisen ehdotuksen kuin nyt puheena oleva teki muuten E. A. Tunkelo jo v. 1928, mutta ei silloin saanut SKS:n kielitieteellisen valiokunnan enemmistöä puolelleen (ks. Vir. 1929 ss. 168—171).

etenkin kun sitä ei käytettäne missään muussa kielessä. Tieteellisessäkin tekstissä olisi uudistus rajoitettava niihin tapauksiin, joissa se todella lisää grafeemin selvyyttä, sillä aiheeton vakiintuneen käytännön muuttaminen on aina pahasta. Jos useampisanainen yhdysosa lainausmerkeillä, erilaisella kirjasinlajilla tai alleviivauksella osoitetaan kokonaisuudeksi, tuntuu sananväli yhdysmerkin edellä pikemminkin häiritsevältä kuin selventävältä. Kirjoittaisin siis entiseen tapaan: »Kevät ja takatalvi»-romaanin, *pro gradu*-koe, *pro gradu*-koe. Vielä vähemmän on aihetta kirjoittaa esim. 'iloinen -sana', jollaista kirjoitustapaa mainitut painotuotteet myös ovat viime aikoina käyttäneet. Jos välin käyttö ulotetaan tällaisiinkin tapauksiin, ei yhdysmerkkiä edeltävästä sananvälistä enää voikaan päätellä, että yhdysmerkki kuuluu useampaan kuin yhteen edelläkäyvään sanaan, minkä seikan osoittamista kuitenkin pitäisin koko uudistuksen päätarkoituksena.¹

Mikäli tiedän, ei ole annettu mitään ohjetta sellaisten tapausten varalle, että yhdyssana joudutaan jakamaan eri riveille. Mainitunlaisesta sananvälin käytöstä näkyy kuitenkin yleensä tehdyn se johtopäätös, että yhdysmerkki tällöin sijoitetaan jälkimmäiselle riville ja että sen siis katsotaan kuuluvan yhdyssanan jälki-osaan:

	yhtä vähän	<i>pro gradu</i>
osaan:	-ilmaus	-koe

olenpa nähnyt kirjoitetun jopa: 1600
-luku. Tällainen uudistus merkitsee varsin radikaalista poikkeamista muualla vallitsevista yhdysmerkin käyttöta-

voista. Välimerkkimehän ovat kansainvälisiä ja niiden käytön pääperiaatteetkin yleensä kaikkialla samat. Yhdysmerkin sijoittaminen tällaisissa tapauksissa rivin alkuun tuntuu monesta varmaan suunnilleen samalta, kuin jos esim. pilkku esiintyisi rivin alussa. Eri asemassa ovat tietysti sellaiset tapaukset kuin 'syntymäaika ja -paikka', joissa yhdysmerkki edustaa pois jätettyä yhdyssanan alkuosaa.

Lisäksi tämä uudistus aiheuttaa sellaisen silmään pistävän epä johdonmukaisuuden, että yhdysmerkki käsitetään toisissa tapauksissa kuuluvaksi edelliseen, toisissa taas jälkimmäiseen yhdysosaan:

partisiippi-),	mutta	acc. cum. inf.).
rakenne		-rakenne

On tapauksia, joissa tunnollinen oikeakielisyysohjeiden noudattaja joutuu ymmälle, koska nämä kaksi periaatetta ovat ristiriidassa keskenään. Olen huomannut uudistuksen kannattajien kirjoittavan esim.: *taipua* ja *taittaa* -verbien, saks. *Hain* ja ruots. *lund* -sanojen, sekä *-nek* että *vehof* -muodoissa, *o* ja *e* -äänteiden. Saman periaatteen mukaan on tietysti myös kirjoitettava 'pro gradu ja pro exercitio -kokeet', vaikka toisaalta kirjoitetaan entiseen tapaan 'kieli- ja käännöskokeet'. Entäpä jos pitäisi puhua pro gradu -kokeesta ja kielikokeesta toistamatta yhteistä 'koe'-sanaa? 'Pro gradu ja kielikokeet' ei tule kysymykseen, koska 'pro gradu' siinä jää yhdyssanan ulkopuolelle. Olisiko ehkä kirjoitettava 'pro gradu ja kieli -kokeet' tai 'kieli ja pro gradu -kokeet'? Molemmat ovat mahdottomia. Toinen tapaus: kirjoitetaan 'kieli- ym. kokeet', mutta miten on meneteltävä,

¹ Viimeksi mainituissa tapauksissa voidaan käyttää myös pelkkää sananväliä, jos jälkimmäinen jäsen ilmoittaa sen lajin tai luokan, johon edellisen jäsenen tarkoite kuuluu, siis myös: »Kevät ja takatalvi» romaanin, *pro gradu* koe, *että* sana, mutta vain: »Kevät ja takatalvi» -innostus, *pro gradu* -jännitys, *että*-lause. Tämän seikan jätän seuraavassa huomiotta, koska tarkoitukseni on käsitellä vain yhdysmerkin sijoitusta.

jos alkuosa on useampisanainen? Jos uudistusta johdonmukaisesti sovelletaan, niin yhdysmerkki kuuluu tässäkin jälkiosan alkuun, ja tuloksena olisivat kirjoitustavat 'pro gradu ym. -kokeet', 'pro gradu ynnä muut -kokeet'. Tämä olisi mieleetöntä, sillä yhdysmerkinhän pitäisi osoittaa, että sana 'koe' on jätetty pois ilmauksesta 'pro gradu -koe ym. kokeet'.

Näissä tapauksissa ei ole muuta mahdollisuutta kuin »vanhanaikaiseen» tapaan käsittää yhdysmerkki kuuluvaksi edelliseen yhdysosaan, jolloin johdonmukainen kirjoitustapa olisi: pro gradu - ja kielikokeet, pro gradu - ym. kokeet. Nämä asut ovat kieltämättä hieman epäkäytännöllisiä, koska irrallinen yhdysmerkki helposti sekaantuu ajatusviivaan ja tuntuu ehkä muutenkin oudolta. Näin ollen lieneekin parempi näissä tapauksissa luopua yhdysmerkin edellä olevasta sananvälistä ja kirjoittaa: pro gradu- ja kielikokeet, pro gradu-ym. kokeet.

Koska yhdysmerkki sellaisissa tapauksissa kuin 'pro gradu- ja kielikokeet' ja 'pro gradu- ym. kokeet' pakosta liittyy edelliseen eikä jälkimäiseen yhdysosaan, vaatii johdonmukaisuus käsittämään sen kaikissa muissakin tapauksissa kuuluvaksi edelliseen yhdysosaan ja eri riveille jaettaessa sijoittamaan sen edellisen rivin loppuun. Jos kerran yhdysmerkki on edellisellä rivillä grafeemeissa pro gradu- ja pro gradu- ja kielikokeet ja ym. kokeet

ei kirjoitustapa pro gradu -koe ole puo-
lustettavissa. Viimeksi mainitun kirjoitustavan hyväksyminen aiheuttaisi häiritsevän kirjavuuden yhdysmerkin käytössä ja merkitsisi johdonmukaisuuden ja yksinkertaisuuden kannalta ilmeistä huononnusta entiseen käytäntöön verrattuna.

Lopuksi joukko esimerkkejä, joista käyvät ilmi edellä suosittelemani periaatteet ja niiden soveltaminen erilaisiin tapauksiin: *iloinen*-sana; *pro gradu*-koe; »pro gradu»-koe; pro gradu -koe; *puettaa* 'pujottaa' -verbi; *-e>-i* -muutos; *a~e* -vaihtelu; *pa*, *pä*-tunnus; *pa-* ja *pi*-tunnukset; *o-* ja *e*-äänteet; *taipua-* ja *taittaa*-verbit; *kieli-* ja *käännöskokeet*; pro gradu- ja pro exercitio -kokeet; pro gradu- ja kielikokeet; *kieli-* ja pro gradu- kokeet; pro gradu- ym. kokeet. Esimerkkejä riveille jaosta:

iloinen- pro gradu- *puettaa* 'pujottaa'-
sana koe verbi

a~e- o- ja e- pro gradu-
vaihtelu äänteet ja kielikokeet

kieli- ja pro gradu- pro gradu-
kokeet ym. kokeet.

OSMO IKOLA

Kokouksessaan 14. 9. 53 Suomen Akatemian kielilautakunta hyväksyi edellä olevassa artikkelissa suositellut kirjoitustavat.